

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1948

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΟΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ 1948

Ε.Π.Π. 2008
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΦΩΤΗ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

Στην πεσμένη Κολώνα

Τ' ανάστημά σου τό τρανό και τής χοντρές κοκκάλες
θαμάζω, καθώς κοίτασαι ξαπλωταριά μπροστά μου.
Μά πειό μεγάλη φαίνασαι από τής όρθες τής άλλες,
παλιές συντρόφισσες, γιατί κανείς πριν πάου χάμου
νακρός, σωστό τό μέτρο του νά δείξω δά μπορεί.

25 Μαγιου 1914 Γιά Βλαχογιάννη

Αυτόγραφο του Βλαχογιάννη

Στην πεσμένη Κολώνα

Τ' ανάστημά σου τό τρανό και τής χοντρές κοκκάλες
θαμάζω, καθώς κοίτασαι ξαπλωταριά μπροστά μου.
Μά πειό μεγάλη φαίνασαι από τής όρθες τής άλλες,
παλιές συντρόφισσες, γιατί κανείς πριν πάου χάμου
νακρός, σωστό τό μέτρο του νά δείξω δά μπορεί.

25 Μαγιου 1914

ΓΙΑΝ. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΟΥ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

“Επεσε ο γερο-δρῦς, ο γερο-πεύκος πάει
“Ετοι είπαμε, όσοι τόν ξέραμε, όταν κύλησε
στο «μαρμαρένιο άλώνι» ο Βλαχογιάννης
νικημένος.

“Ενας μεγαλόσωμος, βαρύσωμος λεβεν-
τόγερος, κομένος στην πέτρα—σε μία πέτρα
πού είχε γεμίσει με τὰ χρόνια μούσκλια
καί πολυτρίχια. “Ενα αγρίμι πού κατέβηκε
ἀπ’ τὶς πιό δασωμένες πλαγιές τῆς Ρού-
μελης, ἕνα αγρίμι πού τὸ ἠμέρεψε ἡ πολιτεία,
ὄχι ὁμως ὀλοκληρωτικά, ὄχι ὀλάκερο, μόνο
τοῦ ἄφησε νύχια καί δόντια λιμαρισμένα,
ὄμως κοφτερά πάντα, ἕνα αγρίμι πού χά-
νοντας τὸν φυσικό του περίγυρο, τὸ δρυμό,
τὸν γκρεμό, τὸ κῶρφοβούνι, ἀπέμεινε πι-
κραμένο, πικρό, κι’ ἀκόμα συχνά-πυκνά ἐπι-
θετικό.

“Α, ἡ Ρούμελη! Τὴν ἀγάπησε πεισματά-
ρικα τὴ Ρούμελῃ του! “Ακαμπτα καί πει-
σματάρικα τὴν τραγούδησε ὄλη του τὴ ζωὴ,
κατὰ τὸ δικό του τρόπο. Δὲν εἶτανε τρα-
γουδιστὴς ὁ Βλαχογιάννης—κι’ ἄς ἔγραψε
καί τραγούδια—καί τί δὲν ἔγραψε!—ὁμορφα
τραγούδια καμιά φορά, «δημοτικά» θ’ ἀπο-
τολμοῦσα νὰ πῶ, ἢ καλλίτερα «στὸ δημοτικὸ
τύπο» ἐμπνευσμένα. “Ομως ὄλο του τὸ ἔργο,
ὄλος του ὁ μόχθος, ὄλη του ἡ ζωὴ στάθηκε
ἕνας ὕμνος, ἕνας ἰδιότυπος ὕμνος στὴ Ρού-
μελη, κι’ ἀπὸ κεῖ στὴν Ἑλλάδα, σ’ ὄλη τὴν
Ἑλλάδα, σ’ ὄλη τὴ Ρωμιοσύνη. Δὲν εἶναι ἕνας
ὕμνος με ὠραία τορνεμένες στροφές, με πλού-
σιες καί παχειές φράσεις, μὰ ἔχει τὴ χάρη κι’
ἔχει τὴ μοναδικὴ ἀξία νὰ εἶναι βγαλμένος,
κομάτι τὸ κομάτι, λουρίδα τὴ λουρίδα, ἀπὸ
μέσα ἀπὸ τὶς ρίζες τοῦ ἑλληνισμοῦ. Κι’
ὄχι ἀπ’ τὶς ρίζες τὶς πολὺ παλιές, τὶς πα-
νάρχαιες ρίζες τῆς Ἑλλάδας, ἀλλὰ ἀπ’ τὶς
ζωντανές τὶς ρίζες τοῦ τόπου, ἀπ’ αὐτές τὶς
ρίζες πού ὄλοι μας τὶς νιώθουμε νὰ μᾶς δέ-
νουνε καί νὰ μᾶς δίνουνε ζωὴ καί τὸν
παλμό καί τὸ θάρρος. Αὐτές τὶς ρίζες πᾶ-
λαιψε ὄλη του τὴ ζωὴ ὁ γερο-δρῦς, νὰ τὶς
ξεσκάψει, νὰ τὶς ξεσκαλίσει, νὰ δεῖ ὡς πού
πᾶνε, νὰ μάθει πῶς πᾶνε, ἀπὸ τί μονοπά-
τια, ἀπὸ τί «σύρματα» πού λένε οἱ βουνί-
σιοι, νὰ ῥθει ὕστερα νὰ μᾶς τὰ πεῖ, νὰ μᾶς
τὰ ἱστορήσει.

***

Τὸ μάθημα εἶναι μεγάλο, εἶναι ἀπέραντο
σὲ σημασία ὄσο καί σὲ ἔκταση, εἶναι βαρὺ,
εἶναι συχνά τραχὺ καί κοπιαστικό. Κι’ οὐδὲ
μποροῦσε νὰ μὴν εἶτανε κοματιασμένο. “Ο
Βλαχογιάννης δὲν πῆρε ἀλλουνοῦ δουλειά,
ἀλλωνῶν δουλειά, νὰ τὴν ξαναπλάσει καί
νὰ βγάλει ἀπ’ αὐτὴν τὴ σύνθεση. “Ο Βλαχο-
γιάννης ἔσκαψε, ἔσκυβε πέρα ἀπὸ μισὸν αἰῶ-

να ἀπάνω στὴ γῆ μας, τρυπώνοντας ὡς στὶς
πιό σκοτεινές τῆς γωνιές, ὡς στὶς πιό ἀπόμερες
ἐρημιές τῆς, καί ἔψαξε κι’ ἔσκαψε—μέσ’ στὰ
στουρνάρια καί τὰ τρόχαλα καί κάτω ἀπ’
τοὺς ἀγριοὺς βᾶτους—καί βρῆκε καί σύναξε
ὄ,τι σωζότανε ζωντανὸ ἢ μισοπεθαμένο πιά ἢ
καί ξαναζωντάνεψε ὄ,τι νεκρὸ ἀλλὰ διατη-
ρημένο στὴ μνήμη τῶν ἀνθρώπων, καί ἐξέ-
θαψε—μέσ’ ἀπὸ κασέλες, μέσ’ ἀπὸ ὕγρα ὕ-
πόγεια, μέσα ἀπὸ τὰ πιό ἀπίθανα νεκροτα-
φεῖα ἔθνικῶν κειμηλίων καί οἰκογενειακῶν
ἐνθυμημάτων—τὸ χυμό, τὸν παλμό, ἐκείνη
τὴν οὐσία πού δὲν πεθαίνει, πού δὲν μπορεῖ
νὰ πεθάνει, γιατί δὲν ἀνήκει σὲ ἕναν ἄν-
θρωπο, οὐδὲ ἀνήκει σὲ μιὰ γενεά, ἀλλὰ εἶ-
ναι σταγόνα ἀπὸ τὸ αἷμα ὄλονῶνε, πνοή
ἀπ’ τὸν ἀέρα ὄλονῶνε, τῶν περασμένων καί
τῶν σημερινῶν. Τὰ σύναξε καί τὰ καθάρισε,
ὡσάν ἄρματα παλιά, κι’ ἀφοῦ τὰ ἔβαλε σὲ
μιὰ τάξη, τὰ ἐτοίμασε γιὰ τοὺς αὐρια-
νοὺς, νὰ τὰ πάρουνε νὰ στολιστοῦνε.

**

Καί δὲν κράτησε μόνο τὰ καλά, τὰ ὁ-
μορφα, τὰ ἀξία, τὰ τιμημένα. “Απλῶσε
μπρός μας, με κείνο τὸ πάθος τοῦ συλλέκτη
πού ὄλα τὰ θέλει, σ’ ὄλα δίνει μιὰ σημα-
σία, ἀπλῶσε μπρός μας καί τὶς σκοτεινές
τὶς πέτρες, τὶς θαμπές, τὰ σάπια φύλλα, τὰ
χαλασμένα πράματα πού βρωμοῦνε. Ἀλή-
θειες εἶναι κι’ αὐτές, εἶπε, ἢ ἀλήθεια πάντα
φῶς δίνει. Ρίζες εἶναι κι’ αὐτές. Νὰ τὶς
δοῦμε νὰ καμαρώσουμε.

Μπορεῖ νὰ στάθηκε ἄδικος πολλὲς φο-
ρὲς—προπάντων ὄταν εἶτανε νὰ διαφεντέψει
τὴ Ρούμελῃ του—ὄμως ποτέ του δὲ στά-
θηκε κακόπιστος. Κακόγνωμος ναί, κακόπι-
στος ὄχι. Εἶτανε τέτοιο τὸ πλοῦτος του,
ὕστερ’ ἀπὸ τόσων χρόνων ἀναζήτησι καί
περισυλλογῃ, πού δὲν τοῦ στάθηκε ἀνάγκη
νὰ πάρει δρόμους λοξοὺς καί κακοφωτισμέ-
νους. “Αν στραβοπάτησε μερικὲς φορές, ἄν-
θρωπος ὄλο πάθος εἶταν καί—γιατί νὰ μὴν
τὸ πεῖ κανεὶς;—ὄλο πάθη.

**

Ἀλλὰ, μὰ τὴν ἀλήθεια, τί γενναῖο ἐγί-
νηκε ποτέ δίχως τὸ πάθος; “Ο Βλαχογιάν-
νης μᾶς τὸ ἔδειξε. Ἀπὸ τότε πού εἰκοσιδύο
χρονῶ — στὰ 1890 — περισώζει, μέσα σ’ ἕνα
μπακάλικο, ἀπὸ τὴ βέβαιη καταστροφή, ἔγ-
γραφα ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Δ. Χρηστίδη ὡς
τὸν «Καραϊσκάκη» του, πού δὲν ἐπρόφτασε
νὰ τὸν χαρεῖ — στερνοπαῖδι του — ὀλοκλη-
ρωμένο, τὸ πάθος τοῦ Βλαχογιάννη γιὰ τὴν
ἱστοριοδιφία δὲ γονάτισε οὐδὲ στιγμῃ. Παν-

τοῦ γύρισε, παντοῦ σκάλισε, παντοῦ κάτι σῶζει. Τὸ «Ἀθηναϊκὸ Ἀρχεῖο», τὸ «Χιακὸ Ἀρχεῖο», τὸ «Ἀρχεῖο τοῦ Μακρυγιάννη» εἶναι σταθμοί. Ἄλλοι σταθμοὶ εἶναι τὰ «Στρατιωτικὰ Ἐνθυμήματα» τοῦ Κασομούλη, εἶναι τὰ «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ Σπυρομίλιου. Μὰ ὑπάρχει κι' ἓνας σταθμὸς ἀπόλυτα σημαντικὸς. Εἶναι τοῦ Μακρυγιάννη τὰ «Ἀπομνημονεύματα».

Μὲ τί πάθος θὲ νά'σκυψε πάνω σ' αὐτὰ τὰ μισοσβησμένα, κακογραμμένα ἱερογλυφικά, μὲ τί πάθος μὰ καὶ μὲ τί χαρὰ θὰ κάθησε νὰ τὰ διαβάσει! Δεκαοχτῶ μῆνες τοῦ πῆρε αὐτὴ ἡ δουλειά. Τί μάθημα ὑπομονῆς! Τί μάθημα ἐπιμονῆς! Τί ὠραῖο παράδειγμα πάθους! Καὶ πῶς νὰ μὴν τὶς ζηλέψω τώρα ἐκεῖνες τὶς στιγμές, ὅπου γιὰ πρώτη φορά ἡ ζωντάνια κι' ἡ πηγαία δροσιά τοῦ Μακρυγιάννη κουδουνίζανε, σελίδα τὴ σελίδα, φράση τὴ φράση, λέξη τὴ λέξη, μεσ' στὴ λαίμαργη καρδιά τοῦ Βλαχογιάννη!

**

Εἶπανε, πῶς τόλμησε κι' ἔκανε αὐθαίρετες ἐπεμβάσεις στὰ κείμενα, ὅτι δὲν τὰ σεβάστηκε τὰ κείμενα, ὡς ἔπρεπε, θρησκευτικά. Ζητῶ συγχώρεση γιὰ τὸ Βλαχογιάννη. Παθιασμένος εἶτανε, σάν τὸν ἐρωτευμένο πού τὸ χέρι του, ὅταν χαιδεύει, δὲν ξέρει πιά καλὰ-καλὰ ποῦ πάει, τέτοια εἶναι ἡ ὁρμὴ του, καὶ δὲν εἶναι πάντα ὅσο πρέπει σταθερό. Τὸ πάθος κι' ἔδω, τὸ πάθος πού τὸν τυράννησε κι' ἐκείνον.

**

Εἶναι καὶ κάτι ἄλλο πού μᾶς ἔδωσε ὁ Βλαχογιάννης, κάτι πολὺ ἀγνό καὶ πολὺ παληκαρίσιο. Εἶναι ἡ γλῶσσα του.

Στάθηκε ἀπὸ τοὺς πρώτους τῆς «παλιάς φρουρᾶς» τοῦ δημοτικισμοῦ. Κι' εἶχε μιὰ θαυμαστὴ συνέπεια στὴ ζωὴ του ὀλάκερη. Δὲ λιγοψύχησε ποτέ, οὐδὲ δίστασε ποτέ, οὐδὲ μάκρυνε ἀπ' τὸ ρυθμὸ καὶ τὴν ἁρμονία τῆς δικῆς του φωνῆς. Μιὰν ἀνάσα βαρειά, πολὺ ρυθμικὴ — ὑπερβολικὰ ρυθμισμένη μερικὲς φορές — ἓνας ἦχος τραχύς, βουνίσιος, ἀλλὰ ἀγνός, γι' αὐτὸ ἴσως ἀγνός, γιὰτὶ ροβόλησε ἀπ' τὶς ἑλληνικὲς καταραχίες σάν τὸν ἀέρα τοῦ βουνοῦ, ἀδιάφθορος.

Αὐτὴ τὴ γνήσια ρωμέϊκη γλῶσσα τὴν κάτεχε σχεδὸν ὀλόιδια ἀπὸ τὰ πρώτα συγγραφικὰ του χρόνια ὁ Βλαχογιάννης. «Ὅταν ἔπιασα τὸ κοντύλι πρώτη φορά, στὰ 1890, λέει ὁ ἴδιος στὸν περίφημο Πρόλογο τῶν «Προφυλαίων» του, ἡ παρθένα ὁρμὴ τῆς ψυχῆς μου μ' ἔφερε, σοφὴ, στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ μας.» Καὶ παρακάτω: «Ὁ πόλεμος ἀνάμεσα στὰ δυὸ στρατόπεδα τὰ γλωσσικὰ ξάναψε καὶ θέριαψε. Κι' ἴσως ἀπὸ τοὺς γραφιάδες εἶμαι ὁ μόνος, πού δὲ μπῆκα στὸν ἀγῶνα τους. Τὴ γλῶσσα, μιὰ κ' εἶπα νὰ τὴ γράφω, δὲ θέλω νὰ τὴ συλλογίζωμαι.

Ἄφοῦ ἡ καρδιά μου πρώτα μου 'δειξε τὸ δρόμο τῆς, ἀφοῦ κι' ὁ νοῦς μου τὸν φώτισε ἔπειτα, ἀποφάσισα νὰ μὴ γλωσσολογῶ. Τὴ γλῶσσα, βέβαια, τὴ μελετῶ, ἀφοῦ καὶ τὴ γράφω, ἀλλὰ δὲ θέλω νὰ τὴν ἔχω καρυοφίλι καὶ σπαθὶ στὰ χέρια μου. Γράφω, γιὰ τῆς μορφῆς τὴν ὁμορφιά, γράφω γιὰ τὴν οὐσία, ὄχι ὁμως γιὰ τὴ γλῶσσα μονάχα». Τί σοφὴ ὑπόθεσις γιὰ τοὺς ἐπιγόνους, καὶ μὲ τί δυσκολία τὴν ἀφομοίωσαν οἱ περσότεροι!

Ἀποσώνοντας τὸν Πρόλόγο του, ὁ Βλαχογιάννης λέει αὐτὰ τὰ ἀξιοπρόσεχτα: «Ἐγὼ νομίζω: ὁ καλλιτέχνης στὴ γλῶσσα δὲν κάνει καμιὰν ὑποχώρηση, ποτέ. Ὁ κοινωνικὸς ὁμως ἄνθρωπος, ὁ ἐπιστήμονας, ὁ δάσκαλος, ὁ πατριώτης, πρέπει νὰ κάνουνε καὶ πολλές. Στὸν κόσμον τῆς ἰδέας οἱ νίκες ἔρχονται σιγά. Μόνον οἱ πολιτικὲς μεταβολὲς γίνονται ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη. Κι' ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία, σιγά καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει, θὰ παρατήσῃ κάθε ἀντίσταση (στὸ γλωσσικὸ ζήτημα) ἐνῶ οἱ γλωσσικοὶ κοκκόροι ἀκόμα θὰ τὴν ἐρεθίζουνε μὲ τὰ ξεφωνητὰ τους».

Καθὼς τὸ εἶπε, στὴ γλῶσσα, ὡς καλλιτέχνης, δὲν ἔκανε καμιὰν ὑποχώρηση, ποτέ. Ἡ φωνὴ του εἶταν ἓνα ρέμα, πού κύλησε μιὰν ὀλόκληρη ζωὴ, πότε κελαρίζοντας μαλακὰ πάνω στὸν ἄμμο, τὶς πὶὸ πολλές φορές βουίζοντας καὶ χτυπώντας τὸ ρυθμὸ τῆς φράσης πάνω σὲ βότσαλα.

Μὲ τὴ ζωντάνια, μὲ τὴ σιγουριά, μὲ τὴ φρεσκάδα τοῦ γλωσσικοῦ του αἰσθητήριου, ὁ Βλαχογιάννης μένει ἀσύγκριτα, ἓνας ἀπ' τοὺς δασκάλους τοῦ δημοτικοῦ μας λόγου.

**

Μνημεῖο τὸ ἀρχεῖο καὶ τὸ ἱστοριοδικὸ ἔργο τοῦ Βλαχογιάννη. Ὅμως, δίπλα στὸν καταπληκτικὸν αὐτὸν ὄγκο, δίπλα σ' αὐτὸ τὸ ἀκατέργαστο ὕλικό πού μᾶς τὸ πρόσφερε βγαλμένο μέσ' ἀπ' τὸ παραπεταμένο ὡς τότε μεδούλι τοῦ τόπου, ὁ Βλαχογιάννης ὄρθωσε καὶ τὸ καθάρια λογοτεχνικὸ του ἔργο.

Ἡ κυριώτερη λογοτεχνικὴ του παραγωγή εἶναι δημοσιευμένη σὲ ἔξη τόμους, πού τοὺς τύπωσε μὲ δικὰ του ἔξοδα ἀπὸ τὸ 1923 στοὺς 1931. Στούς τρεῖς πρώτους τόμους εἶναι συγκεντρωμένα ἠθογραφικὰ προπάντων, ἀλλὰ καὶ ψυχογραφικὰ διηγήματα. Ἐξῆσε κι' ὁ Βλαχογιάννης, μαζί μ' ὄλους τοὺς ἄλλους ὁμηλικούς του, τὴν περίοδο τῆς ἠθογραφίας καὶ μάλιστα τῆς ἠθογραφικῆς διηγηματογραφίας στὴν Ἑλλάδα. Πολλὰ ἀπ' τὰ διηγήματά του στέκουν ἀνάμεσα στὰ καλλίτερα τοῦ εἴδους, κι' ἔτσι μοῦ ῥχεται νὰ ἀναφέρω ἓνα, τὸν «Πετεινό», πού εἶναι ἀτόφιο ἀριστούργημα.

Στούς ἄλλους τρεῖς τόμους ὁ Βλαχογιάννης ἔχει μαζέψει τὰ ἱστορικὰ του διηγήματα. Τὰ λέω ἱστορικὰ, ἀλλὰ νομίζω ὅτι σωστότερο θὰ εἶταν, νὰ τὰ ἔλεγε κανένας

ἠθο-ιστορικά. Σύνθεση καὶ σ' αὐτὰ δὲν μπό-
ρεσε — φαντάζομαι, οὔτε καὶ νὰ τὸ καταπιά-
στηκε — ὁ Βλαχογιάννης νὰ κάνει. Μᾶς δί-
νει κομμάτια, μᾶς δίνει σελίδες τῆς ζωῆς
τοῦ τόπου ἀπ' τὰ «μεγάλα χρόνια» τοῦ 21
καὶ τῆς κλεφτουριάς, μᾶς δίνει ὄρες ἀπ' τὰ
ἡρωϊκὰ καὶ ἀπλοϊκὰ καμώματα τῶν «παλιῶν
παληκαριῶν» ποὺ κάνανε τὴν Ἑλλάδα Ἑλ-
λάδα! Πρῶ-
τος ἀπ' ὄλους,
ὑστερ' ἀπὸ τὰ
ρομαντικά καὶ
τὰ ἐπιφυλλιδο-
γραφικά προϊ-
όντα τοῦ 19ου
αἰῶνα, πρῶ-
τος ὁ Βλαχο-
γιάννης ἔριξε
τὸ ὀξύτατο
βλέμμα του κι'
ἀγκάλιασε με-
τὴν ὀλόθερμη
καρδιά του.
αὐτὸ τὸ ἡρωϊ-
κὸ καὶ τραγικὸ
καὶ παλλόμε-
νο κομμάτι τῆς
ἐθνικῆς ιστο-
ρίας ποὺ εἶ-
ναι ἡ Τουρκο-
κρατία καὶ ὁ
Μεγάλος Ἄ-
γώνας. Τί μά-
θημα τρανὸ
γιὰ τοὺς πα-
τριδοκάπη-
λους καθα-
ρευοσιάνους
τῆς ἐποχῆς
του! Τί μάθη-
μα θὰ ἔπρεπε
νὰ εἶταν!

Εἶταν τότε
τὰ μεγάλα
χρόνια τοῦ νέ-
ου ἑλληνι-
σμοῦ, ὅπου με-
τὸ κίνημα τοῦ
δημοτικισμοῦ
οἱ διανοούμε-
νοι—ὄχι οἱ ἐπί-
σημοι, ἀλλὰ
οἱ πραγματι-
κοὶ διανοούμενοι—στρέφανε τὰ μάτια τους,
ἐκπληκτα καὶ θαμπωμένα, πρὸς τὴ ζωντανή
παράδοση τοῦ ἔθνους κι' ἀρχίζαν νὰ ἀντλοῦν
δύναμη καὶ ζωὴ ἀπὸ τὴς ζωντανῆς τὴς φλέ-
βες.

Κανένας δὲ μᾶς ἔφερε πρὸ σιμὰ σ' αὐτὸ
τὸ τόσο κοντινὸ παρελθόν—λίγο καὶ θὰ
βούλιαζε μιὰ καὶ καλὴ στὴ λήθη—αὐτὸ τὸ
παρελθόν ἀπ' τὸ ὁποῖο ἡ ζωὴ μας εἶναι
ὀλόϊσα βγαλμένη ὡσάν ἀπὸ πολυπλόκαμη
μήτρα, ὅσο μᾶς ἔφερε ὁ Βλαχογιάννης με-

τὴν ιστοριοδιφία του, μετὰ τὰ ἀρχεῖα του, με-
τὰ τὰ διηγήματά του. Ἄλλοι—μεταγενέστερα—
μπορεῖ νὰ πιάσανε πρὸ ζουμερὰ μερικὲς με-
γάλες φυσιογνωμίες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης,
μπορεῖ νὰ φτιάξανε πίνακες πρὸ πλατειοῦς,
πρὸ πλείριους. Ὅμως ὁ Βλαχογιάννης ἔχει
τὴν ὑπέρτατη τιμὴ, νὰ εἶναι ὁ πρῶτος, ὁ
πρῶτος ποὺ στάθηκε, μετὰ τὰ δικά του ὄπλα,
ἄξιος γιὰ τό-
σο τεράστιο
θέμα.

***

Ὁ Σικελια-
νὸς ἔγραψε ἕ-
να ὑπέροχο
ἐπιτάφιο τρα-
γοῦδι στὸ
Βλαχογιάννη,
ποὺ σίγουρα
θὰ τὸ χαιρό-
τανε βαθειά
κι' ἐκεῖνος. Εἶ-
ναι ἕνα ἀληθι-
νὸ δημοτικὸ
τραγοῦδι,
βγαλμένο ἀπὸ
τὴν πρὸ γνή-
σια, τὴν πρὸ
ἀντρίκια, τὴν
πρὸ ἑλληνικὴ
λυρικὴ χορδῆ.
Θὰ ἤθελα νὰ
τὸ ἔγραφα ἐδῶ
ὀλόκληρο, λέ-
ξη τὴ λέξη:

*Ἐψυχομάχα ὁ
Διγενῆς στὸ σιδε-
ρὸ κρεβάτι...*

Ἔτσι ἀρχι-
νᾶει. Καὶ βᾶ-
ζει τὸ Διγενῆ
νὰ λέει:

*Ἄσ' τους νὰ
μποῦνε, νὰ με
ἰδοῦν, κι' ἔχω
καλὰ μανιτάτα.
Τὶ τώρα δὲ εἶχ'
ἀνιάμωση μετὸν
Καραϊσκάκη*

*κι' ὁ Μακρογιάννης ἔστεκε σιμὰ κι' ἀφουκραζόταν.
—Γιάννη, εἰτοιμάσου νὰ ῥχεσαι...*

Κι' ὁ ποιητὴς βγάζει πελώρια φωνὴ καὶ
τραγουδάει:

*... πιᾶστε ἀπ' τὴ μιὰ τῆς τὴ μεριὰ στὴν ἄλλη τὴν
[Ἑλλάδα
γιὰ νὰ γιομίσουν τὰ βουνά, γιὰ νὰ γιομίσουν οἱ
[κάμποι...*

Κι' ἀποσώνει μετὰ τοῦτα τὰ τρανταχτὰ
λόγια στὸν νεκρὸ:

Ο ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΑ 1920

... τότε νὰ στήσουμε χορὸ ἀξιό Σου, ἀντρεωμένε!
 Ν' ἀκοῦς ἀχὼ ἀπ' τὴν κάσσα Σου τριγύρω ν' ἀ-
 [νεβαίνει,
 ν' ἀκοῦς τὸ ποδοβολητό, ν' ἀκοῦς καὶ τὸ τραγούδι,
 νὰ σειέται ἡ γῆ ὡς τὰ Τάρταρα γιὰ Σένα, Βλαχο-
 [γιάννη!

**

Ἔπεσε ὁ δρυς, ὁ γερο-πεῦκος πάει! Ὅλη
 τοῦ τὴ μακρόχρονη ζωὴ ἄλλο δὲν ἔκανε ἀπὸ
 τὸ νὰ τινάζει— «τινάζει» τοῦ πρέπει αὐτου-
 νοῦ — τὰ φύλλα τοῦ στὴ γῆς, νὰ γίνονται

θροφή τῆς γῆς, τῆς ἐλληνικῆς γῆς καὶ λί-
 πασμα γιὰ καινούργια βλάστηση.

Ἔπεσε ὁ γερο-πεῦκος, ὁ γερο-δρυς! Μὰ
 αὐτουνοῦ, κι' ἂν τοῦ ξεράθηκεν ἡ κορφὴ,
 κι' ἂν τοῦ σωριάστηκεν ὁλόσωμος ὁ γέρικος
 κορμὸς στὸ χῶμα κάτω, αὐτουνοῦ μᾶς μένει
 ἡ ρίζα του, δικιά μας κι' ὀλοζώντανη. Κι' ἀ-
 κόμα μ' ἀρέσει, νὰ τὸ πῶ ἀλλιῶς: αὐτὸς
 μένει ὡσὰν μιὰ παλιὰ ροζιασμένη ρίζα, ἔ-
 τοιμη πάντα, σὲ κάθε ἀνοιξη, νὰ ξαναδώσει
 ζωὴ. Ἀρκεῖ νὰ βρίσκεται σιμὰ ἕνας ἀξιός,
 ν' ἀγγίξει τὴν πληθωρικὴ του φλέβα.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΕΤΣΑΛΗΣ

